

# Culturele kroniek

## Literatuur

Hoe moet dat, met zoveel naturel?

Bij „Schoolslag” van Herman de Coninck

„De Plek” heet het openingsgedicht van Herman de Conincks nieuwe bundel *Schoolslag*. Het fungeert niet alleen als begin maar ook als beginsel.

*De Plek*

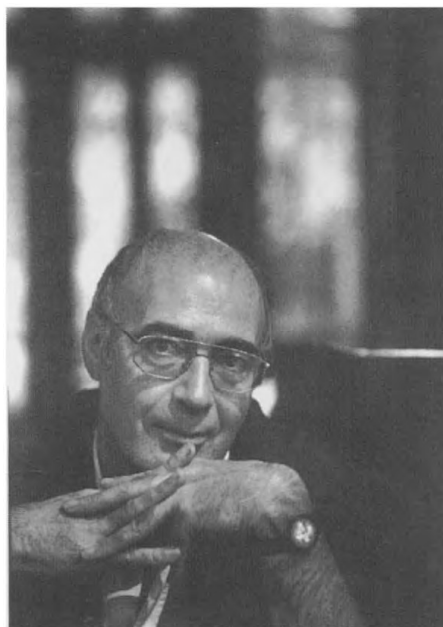
*Je moet niet alleen, om de plek te bereiken,  
thuis opstappen, maar ook uit manieren van kij-  
Er is niets te zien, en dat moet je zien [ken.  
om alles bij het zeer oude te laten.*

*Er is hier. Er is tijd  
om overmorgen iets te hebben achtergelaten.  
Daar moet je vandaag voor zorgen.  
Voor sterfelijkheid.*

Het programma klinkt innemend genoeg. Maar het doet eenvoudiger aan dan het is. Opstappen uit manieren van kijken, hoe doe je dat eigenlijk? En kan het wel? Kun je je eigen onbevangenheid organiseren? Het zijn vragen die ik mezelf wel eens eerder heb gesteld. Bijvoorbeeld bij de poëzie van K. Schippers, een dichter die doorlopend bezig is zijn verwondering te regisseren. Onbevangenheid hebben en onbevangenheid willen, dat verschil zou op zichzelf een essay waard zijn.

In dat zo eenvoudig ogende „De Plek” dient zich een ander menselijk en dichterlijk motief aan: de bedoeling iets achter te laten, sporen, kinderen, werk. Kloos wist wel hoe dat toeging: „Maar ik zal heerlijk in mijn vers herrijzen”. Het is de wensdroom van haast elke dichter, maar zo’n theatrale zekerheid bereikt niet iedereen. Wie zich realiseert hoeveel poëzie reddeloos verbleekt, drukt zich voorzigtiger uit. „Er is tijd / om overmorgen iets te hebben achtergelaten.” Iets. Het is een understatement en in het gebruik van dat stijl-middel is Herman de Coninck altijd bedreven geweest.

Het is niet het enige. Ook de paradox ligt



Herman de Coninck (°1944) - Foto Filip Claus.

hem. „Er is niets te zien, en dat moet je zien.” Anders gezegd, De Coninck is een dichter die zichzelf van nature tegenspreekt, in de rede valt, corrigeert. Hij moet wel iemand zijn die waarheden in het algemeen en ook zijn eigen waarheden wantrouwt. Dat heeft zo zijn consequenties voor zijn poëzie. Van grote onderwerpen ziet hij de ontvullende details, triviale kleinigheden brengen hem tot visioenen. Die wisselwerking levert karakteristieke gedichten op. En originele ook. Want wie weet zulke grillige associaties met spel en sport onder te brengen in zo’n beeldend en in feite hoogst filosofisch zeegedicht over de beleving van tijd? De Coninck is er een expert in.

3

*Zoals zee zichzelf weerlegt, nee, juist legt,  
golf over golf, cliché over cliché,  
als kaarten bij een patiencespel,  
en zich weer opdraait en zich opnieuw legt;*

*Zoals horizon slechts horizontaal  
dult, zo ver als je kunt kijken,  
en zee tien keer per minuut verticaal wil,  
zo luid als je kunt horen;*

*zoals water zwemt om zichzelf te kloppen  
in de sprint, een arm zegvierend omhoogsteekt,  
waarna nog een arm en nog een arm;  
zoals alle water ter wereld zich haast  
om aan te komen binnen de tijdslijm  
van de eeuwigheid: zo nu.*

Ondanks zijn doorgaans sceptische, van pathetiek afkerige mentaliteit, heeft De Coninck momenten van haast onbekookte stelligheid. Hij produceert dan aforismen waar je van opkijkt. Ik vind het een van zijn charmes. Zo zegt hij in zijn essaybundel *Intimiteit onder de melkweg* het een en ander over Claus, dat net zo goed zijn eigen dichterschap geldt. „Claus wil geen volmaakte poëzie. Hij zou die wel kunnen schrijven, zoals hij voor de gelegenheid ook wel sonnetten kan schrijven. Maar volmaaktheid is niet interessant.” Daar heb je zo’n plezierig apodictische uitspraak en natuurlijk ook een betwistbare.

De volmaaktheid van een Petrarca, Leopard of Nijhoff is alléén maar interessant. Dus zo eenvoudig is het niet. Maar een halve waarheid is ook niet weg. Wat De Coninck bepleit is het schetsmatige, de improvisatie, de platvloerse inval, het baldadige en informele. Dat alles heeft school gemaakt in de moderne poëzie. Niet alleen Claus is een uitblinker van die school, ook De Coninck zelf valt te beschouwen als een overtuigd beoefenaar van de losheid. Daarin past een woordspelige vernuftigheid. De taal biedt nu eenmaal mogelijkheden waaraan verbalistisch ingestelde dichters geen weerstand kunnen of willen bieden. Je vindt ze in alle tijden. Huygens was er zo een. De Coninck is er ook zo een.

*„Zit daar niet zo te hebben,” zeg ik  
tegen jou met je dochter op schoot.  
Het is zondag. Het nu is sterke koffie.*

*Brood. Jonge kaas. Werkelijkheid  
is groot, wij klein. Je zegt:  
„Zit daar niet zo te zijn.”*

Maar zo zondags en lichtvoetig gaat het in *Schoolslag* lang niet altijd toe. Integendeel. Daar is allereerst een opvallend moment in de bundel: „Voorbereiding”, een gedicht naar Czeslaw Milosz. Het is poëzie van grote adem, waaraan het relativerende voorbehoud tenenemale ontbreekt, poëzie die voortkomt uit

een verschrikkelijke eeuw, de onze. De onna-drukkelijke ernst en de voorname humaniteit van Milosz moeten De Coninck hebben geïntrigeerd. En het zou me niet verbazen als hij hem erom heeft benijd. Is het, zo vroeg ik me af, de poëzie waarnaar hij hoopt op weg te zijn?

*Schoolslag* bevat verder een reeks even openhartige als benauwende portretten en zelfportretten. Ze zijn bijeengebracht in de afdeling „Mechelen”, de geboortestad van de dichter. Vooral in deze poëzie lees je hoe De Coninck voelt en denkt; en je beseft hoe effectief en tegelijk riskant zijn poëtische middelen zijn. Tragiek wordt haast achteloos geformuleerd, onvergeetbare rampspoed is gestyleerd tot het terloopse. Zo ontstaan haast journalistieke mémoires. En daarin lijkt het levens-echte, het naturel, inderdaad belangrijker te zijn dan de vorm, laat staan de volmaakte vorm. Maar zo simpel ligt het dan weer niet. In deze navrante reeks overheerst het sonnet, de vorm die toch wel bij uitstek de matrijs voor het volmaakte is. De Coninck hanteert het genre op zijn eigen oneerbiedige manier. Natuurlijk houdt hij zich niet strikt aan de strenge regels, maar hij investeert in deze gedichten toch ook weer veel meer technische beheersing dan je op het eerste gezicht denkt. En dan is er nog de manier waarop hij biografische gegevens - tegen de heersende mode van mystificatie in - tot poëzie wil dwingen. Het stem-pelt hem tot een dichter die met zijn kwetsbaarheid durft, ja wenst te leven, zijn menselijke en zijn poëtische. Kortom, hij heeft er wel degelijk de tijd voor genomen om overmorgen iets te hebben achtergelaten. Het moge blijken uit een hachelijk gedicht als „1971”.

1971

*Verliezen lukte beter: daar heb ik ternauwer-  
één dichtbundel over gedaan. Ik won [nood  
de Prijs van de Vlaamse Provinciën met jouw  
[dood.  
Ik herinner me vooral dat ik mijn bril niet vin-  
[den kon.*

*Die lag naast de auto op de grond. Eerst vond  
ik hem, het was een nieuwe, dan jou.  
Dank zij die bril kan ik je nog steeds zien.  
Na een eeuwigheid, misschien*

een minuut of twee, wees een vrouw naar het  
[gras:  
kijk, een kindje. Oja, dat hadden we ook. Snel  
[mond  
op mond. Tom gillen als vermoord. Dat leek  
[me gezond.

Pas toen besepte ik hoe stil het voordien was.  
Ik dacht: zal ik eens proberen te huilen?  
Het lukte. Dat kwam de volgende dagen goed  
[van pas.

Ed Leeflang

HERMAN DE CONINCK, *Schoolslag*, De Arbeiderspers, Amsterdam, 1994, 61 p.

### Vader en zoon

De relatie van een zoon tot de vader heeft al heel wat keren meesterwerken opgeleverd; het wat vergeten *Father and Son* van Edmund Gosse is daar een voorbeeld van. Vandaag lijkt de vader helemaal terug te zijn. In de Nederlandse literatuur zien we deze tendens in het recentste werk van onder meer Adriaan van Dis, Arnon Grunberg, Nicolaas Matsier en A.F.Th. van der Heijden.

De laatste schreef *Asbestemming*, een schriftelijke weergave van de gevoelens van een zoon bij de dood van zijn vader. In tegenstelling tot de eerder genoemde auteurs schrijft Van der Heijden echter volkomen autobiografisch. *Asbestemming* is dan ook geen roman, maar een requiem, dat buiten de cyclus *De tandeloze tijd* valt. Van der Heijdens vader, Piet van der Heijden, stierf in mei 1993, nadat hij opgenomen was met longemfyseem. In *Asbestemming* noteert de zoon wat hij voelt en denkt voor, tijdens en na de dood van zijn vader. De auteur laat doorschemeren dat hij deze notities nauwelijks bewerkt heeft, en inderdaad zijn deze pagina's minder weelderig en beschrijvend dan wat we van de auteur gewend zijn; ze zijn ook onsamenvattend. Ook in de relatie met de vader ziet de auteur geen helderheid. Piet van

der Heijden lijkt veel eigenschappen gemeen te hebben met de vaderfiguur uit *De tandeloze tijd*: een altijd dronken, afwezige man die zijn kinderen angst aanjaagt. Een man voor wie zij zich schamen, die met zijn gevoelens niet overweg kan en ze verdringt en verdrinkt.

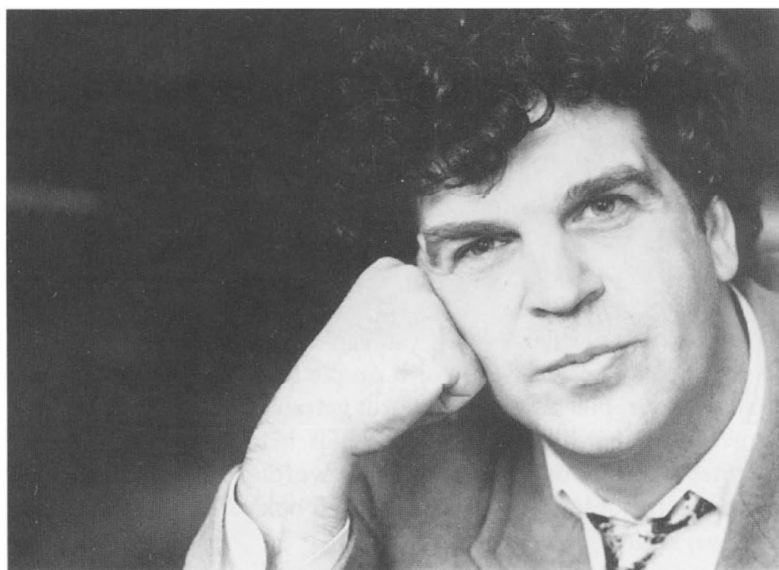
Zo vader, zo zoon. De zoon drinkt en schrijft. Hij schrijft een cyclus, een groots werk waar hij zeker tot de eeuwwisseling zoet mee is. In deze cyclus doet het hoofdpersonage, Albert Egberts, verwoede pogingen om beweging in het leven te brengen, om te ontsnappen aan de stilstand, om te gaan leven in de breedte in plaats van in de lengte. Niks heeft zin, niks heeft glans, zolang je die zelf niet geeft.

In *Asbestemming* klinkt het zo: „lege vorm volstromend met betekenis, problematiek, drama, tragiek, angst, dood, sexuele doem. Je hoeft alleen maar van een heldere, rimpelloze vijver een omgeroerde modderpoel te maken” (p. 60).

Maar hoe kan je die glans geven, hoe kan je de beweging vinden?

Aanvankelijk zoekt Albert Egberts die beweging in de heroïne, maar dat blijkt al gauw niks anders dan vermomde stilstand te zijn. Uiteindelijk vindt hij die beweging in het schrijven, een compromis tussen het leven in de breedte en het leven in de lengte.

De parallel met de auteur is duidelijk. Duidelijk echter is ook dat de dood in de cyclus niet zo'n prominente plaats inneemt. Het gaat er hem vooral om hoe te leven. „De meeste



A.F.Th. van der Heijden (°1951) - Foto Chris van Houts.